

דרכי הוראה

אתר 'דל"ת פתוחה' - לשיפור כישורי שפה ותעסוקה בקרב מבוגרים יוצאי אתיופיה

יעל אסיף

האתר 'דל"ת פתוחה הוא אתר מתוקשב והידודי (אינטר-אקטיווי) המיועד ללומדים מבוגרים יוצאי אתיופיה ברמות השכלה שונות, החל ברמת טרום השכלת יסוד וכלה ברמת ג'ג"ת (תעודת גמר תיכונית). מטרת האתר היא חיזוק השפה העברית ולימודה, תוך מתן דגש על תכנים מעולם התעסוקה שסייעו להשתלבותם ולהתקדמותם של יוצאי אתיופיה בעבודה.

הסיבות ליצירת האתר

הרעיון של פיתוח סביבה לימודית עתירת טכנולוגיה נולד כתוצאה מן ההכרה שהכשרה מקצועית להשתלבות ולקידום בעולם התעסוקה כרוכה בהכשרת העובד להשתמש בכלים טכנולוגיים המקובלים במקומות עבודה בישראל. אתר מתוקשב והידודי מעמיד לרשות המשתמשים אפשרות להתיידד עם טכנולוגיה מתקדמת, להתנסות ולתרגל מיומנויות מחשב בד-בבד עם שיפור רמת העברית ויצירת היכרות עם מונחים, מנהגים ונורמות תעסוקתיות. האתר מהווה סביבה לימודית חדשנית, עשירה ומגוונת ומציב אתגרים חדשים לעולי אתיופיה המבוגרים. כמו-כן האתר מאפשר הכשרה תעסוקתית גם למי שעדיין לא השלים את תהליך רכישת הקריאה. צפייה בסרטונים, קריאה המלווה בתמיכה של קריינות מגויסים באתר 'דל"ת פתוחה' ככלים מתודיים שנועדו להקל על הלומד המבוגר.

היתרונות שיש לאתר מתוקשב בפיתוח למידה של מבוגרים והדרכתם:

- א. מתן מענה ליכולות החשיבה ולצורך בבחירה של העולים כאנשים מבוגרים;
- ב. מתן שליטה ללומד המבוגר על הלמידה שלו על ידי בחירה של הזמן, המקום, הכמות והעומק של הלמידה.

שני שיקולים מרכזיים אלה נראו לנו מצדיקים את ההחלטה לפתח אתר מתוקשב. האתר פותח בזכות שותפות רחבה שכללה את תב"ת 'תנופה בתעסוקה', 'מסד קליטה' מיסודו של ג'וינט ישראל, האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך, האגודה לחינוך מבוגרים ומט"ח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית). מילות מפתח: קליטה תעסוקתית, עולם תעסוקה מודרני, ניסיון תעסוקתי, פרופיל אורייני-תרבותי, שימוש במחשב באוכלוסייה לא-אוריינית

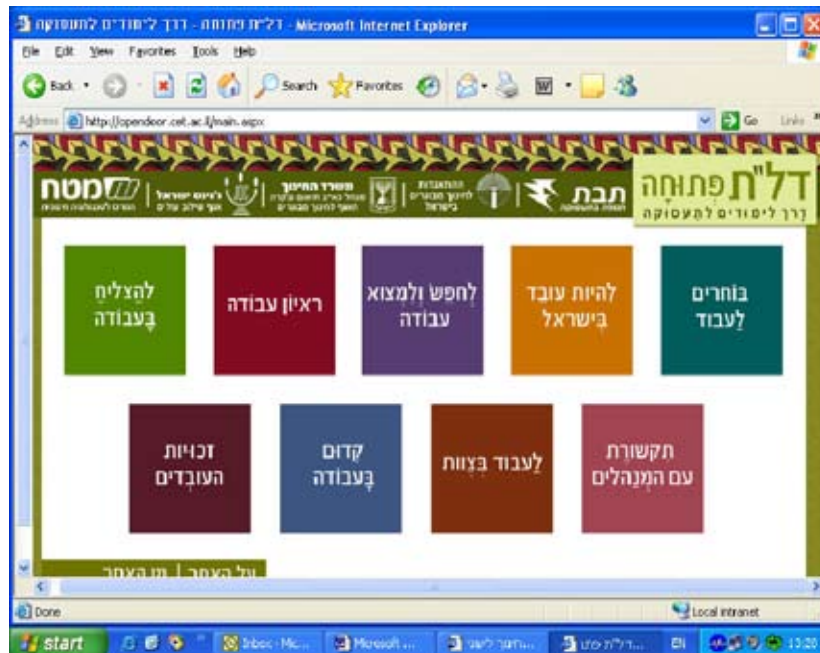
יעל אסיף היא מפתחת חומרי לימוד בעברית כשפה שנייה ואתרים חינוכיים במסגרת תחום שפות במט"ח. בעלת תואר ראשון בסוציולוגיה ומדעי המדינה ותואר שני בפיתוח והדרכת מבוגרים.

כל אחד מן השותפים הביא לפיתוח את הידע והניסיון המקצועי שלו. נציגי תב"ת ומסד קליטה תרמו מניסיונם הרב בתחום של תעסוקת יוצאי אתיופיה; נציגי האגף להשכלת מבוגרים והאגודה לחינוך מבוגרים הביאו את ניסיונם המצטבר בהוראת העברית וכן את תוכנית הלימודים בתחום התעסוקה; צוות מט"ח תרם לפיתוח את ניסיונו בפיתוח אתרים תוך התאמתם לאוכלוסיות שונות ואת הידע שהצטבר בצוות להוראת עברית כשפה שנייה.

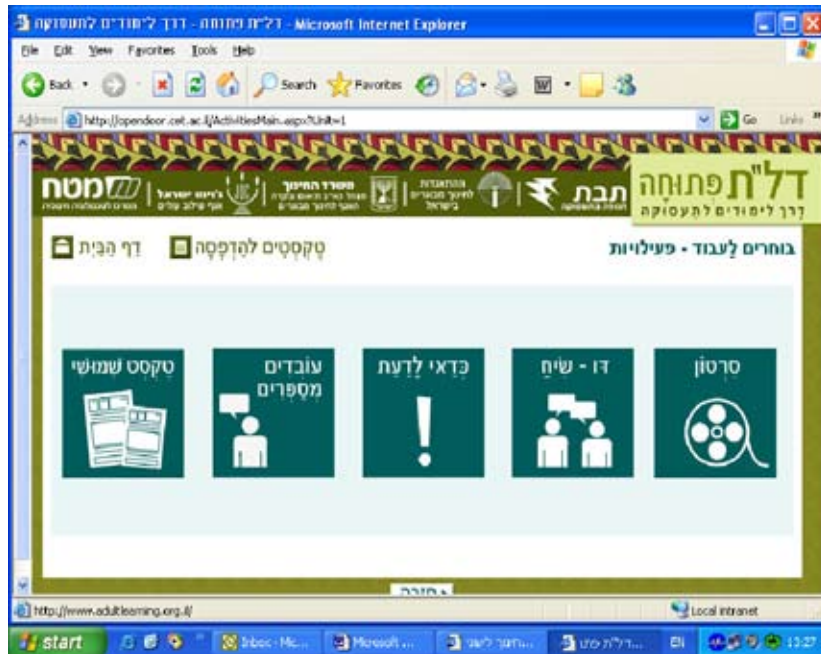
ההיצע שבאתר

בחירת הנושאים והפעילויות באתר מבוססת על תצפיות בכיתת לימוד של מבוגרים יוצאי אתיופיה ועל קריאה של מחקרים על השתלבות בעולם העבודה בשראלי. המחקרים מראים שיוצאי אתיופיה מתקשים להשתלב בעולם העבודה בשל מגבלות השכלה והכשרה ועל רקע הבדלים תרבותיים בינם לבין החברה הישראלית הוותיקה. בבדיקת הסיבות העיקריות לנשירה או לפיטורים של יוצאי אתיופיה מהעבודה, נמצא כי המכשלה נעוצה בקשיי תקשורת בין העולים לסביבת העבודה, קשיי הסתגלות להרגלי העבודה בארץ וחוסר התמצאות של העולים בעולם התעסוקה בישראל על היבטיו המעשיים. גם אם העולה עבר הכשרה מקצועית, הרי לאחר שעבר אותה לא היו לו הכלים להתמודדות עם קשיים במקום עבודתו. לעולם העבודה המערבי תכונות ונורמות תרבותיות העומדות בסתירה לנורמות מוכרות לעולים יוצאי אתיופיה בארץ המוצא. למשל, עבודה לפי לוח זמנים קבוע ומאורגן מראש, מערכת של יחסי עובד-מעביד, הבנת הדרישות של שוק תחרותי השם את איכות המוצר בעדיפות עליונה, דרישה מהעובד להיות פעיל ודעתן (אסרטיביות) אם נפשו חפצה לשרוד בתוך המערכת.

האתר מנסה לסלול את השבילים שיובילו את המשתמש להתגברות על הקשיים שנסקרו במחקרים. הוא עושה זאת באמצעות טיפול ממוקד בתשעה נושאים. הנושאים מוצגים בבהירות ובפשטות במסך הראשי של האתר:

בכל אחד מן הנושאים חמישה מדורים המכילים טקסטים מסוגים שונים ופעילויות הידודיות, כמפורט להלן:

- המדור 'סרטון' מזמין לצפייה בסרטוני דוקו-מדיה המציגים סיטואציות שונות מעולם התעסוקה. למשל: איך מתכוננים לראיון עבודה, מה עושים כשהילד חולה? איפה מחפשים עבודה? איך בוחרים מקצוע?
- המדור 'דו-שיח' מזמין לקריאה של שיחה ולהפקה של שיחה, בכוונה להדגים ולתרגל סוגים שונים של התקשרויות בעבודה, כמו תקשורת עם המעסיק ותקשורת עם עמיתים לעבודה. באמצעות השיחות מודגם סגנון של ניהול שיחה בהקשרים של עבודה. למשל, נקיטת יוזמה בניהול שיחה, מענה גלוי, הדגמה של חילופי תורות בין הדוברים, ניסוח תשובות בראיון עבודה, ועוד.
- המדור 'כדאי לדעת' מפגיש עם טקסטים מידעיים, במטרה ליצור היכרות עם מונחים ומושגים מעולם התעסוקה כמו: ניסיון בעבודה, יחסי אנוש, תכנון זמן, סכסוך עבודה, עבודת צוות, יחסים פתוחים וגלויים, אחריות, קידום ועוד.
- המדור 'עובדים מספרים' מכיל טקסטים נרטיויביים: סיפורי עובדים על התמודדות עם קשיים על רקע תרבותי. למשל, יחסים בין עובד מבוגר לבוס צעיר, בין מעסיקה לעובד. הסיפורים מציעים דרכים לפתרון בעיות, מדגישים את היתרונות בעבודת צוות, מציגים הצלחות במקום העבודה.
- המדור 'טקסט שימושי' מזמין לקריאה ובדיקה של הבנת מונחים מקובלים בתלום משכורת, במכתב המלצה, בטופס בקשת הלוואה וכד'.

קשיים ודילמות שליוו את הפיתוח

1. איך מתגברים על רמות שונות בעברית ולאילו רמת עברית לכוון את הטקסטים?
התפיסה המנחה בכתיבת הטקסטים היא שילוב בין שפה פשוטה לבין תוכן מורכב, כדברי הפתגם האתיופאי: 'חוטים דקים המלופפים יחד יכולים לתפוס את הארי'. ההוספה של ניקוד מסייע, הבחירה בפונט גדול וההקפדה על טקסטים קצרים נועדו להקל על המתקשים בקריאה. ההוספה של קריינות לכל הטקסטים ולכל ההנחיות מכוונת לכך שגם עולים 'לא קוראים' יוכלו ללמוד באמצעות המידע שמציע האתר.
המונחים והמושגים החדשים מעולם התעסוקה מלווים בהסברים בקיצור ובשפה מתאימה בגוף הטקסט בטכניקה של 'מילון תפור'.

2. איך נשמרים מלשדר 'פטרוניות' של חברת הרוב (הקולטת) כלפי המיעוט (הנקלט)?
שמירת כבודו של הלומד המבוגר הייתה עיקרון חשוב בשלבי הפיתוח השונים. האמנו בתרומתה ליצירת אוירה חיובית ומוטיבציה ללמידה. בחרנו 'לשתול' את ההצעות להתמודדות עם בעיות וקשיים בפיהן של דמויות (בדויות) של בני הקהילה המספרים על סיטואציות יומיומיות בעבודה בגוף ראשון. הסיפור הנרטיבי מפייו של בן העדה מציב את בני העדה במעמד של מלמדים, בד בבד עם תרומתו להגברת ההזדהות, למתן לגיטימציה לשינוי על בסיס 'השלכת נורמות ישנות' ו'קבלת נורמות חדשות'.
בסרטונים ניסינו ליצור הקבלה בין בעיות של עובדים בכלל ולא דווקא של יוצאי אתיופיה. בחירה של שחקנים יוצאי אתיופיה וישראלים ותיקים בסיטואציות שונות ובמינון שווה התוו את כתיבת התסריטים ואת ציוות השחקנים. הקריינים באתר רובם ככולם בני הקהילה, על מוטאם וקצב הדיבור המוכר לקהל היעד של האתר.

3. איך מתאימים סביבת לימודים מתוקשבת והידודית לקהל יעד חסר אוריינות מחשב?

הבעיה המרכזית בתהליך הפיתוח הייתה שאלת עיצוב האתר. החלטנו על עיצוב שיהיה יותר דומה ללומדה מאשר לאתר מתוקשב, על מנת שיהיה ידידותי, קל ונוח לניווט. מבין מגוון אפשרויות טכנולוגיות נבחרו רק שתיים: גרירה ולחיצה באמצעות העכבר, ללא שימוש במקלדת. הקלות של הניווט באתר, הקלות של ההפעלה והחיווי (המשוב) המידי - על ביצוע מוצלח המשתמש מקבל הודעה עם המילים 'כל הכבוד' - מותאמים לקהל היעד ומאפשרים שימוש יעיל ומהיר. בדרך זו יש כניסה קלה לעולם הדיגיטאלי, תוך כבוד והערכה לקהל היעד ולדרכי הלמידה שלו.

השפעת מאפיינים תרבותיים על הפיתוח

העקרונות לפיתוח האתר גובשו על-פי שלושה גופי ידע:

1. ידע על הניסיון התעסוקתי של העולים בארץ המוצא.
2. ידע על הרקע האורייני-תרבותי של העולים בארץ המוצא.
3. ידע על השלב שבו נמצאים העולים המבוגרים בתהליך רכישת השפה העברית.

1. תעסוקה באתיופיה לעומת תעסוקה בישראל

העולים היו חלק מעולם העבודה באתיופיה ופרנסו משפחות. עם המעבר לישראל הם נדרשים להשתלב מחדש במעגל העבודה. בסקר מקצועות של עולי אתיופיה (1991) נמצא כי המקצועות השכיחים ביותר בקרב הגברים באתיופיה הם חקלאות ועבודות מתכת; בקרב הנשים באתיופיה: קליעת סלים מקש. המשכילים (מורים, גננות ואחרים) מהווים 5% מקרב העולים. הניסיון התעסוקתי שמביאים רוב העולים הוא של חקלאי המכוון את שעות עבודתו לפי זריחת החמה ושקיעתה, התלוי בעונות השנה הקובעות את קצב עבודתו, המחויב למשפחה המורחבת ולקהילה החוגגת את שמחותיה ומציינת את ימי אבלה האישיים והקהילתיים. במציאות החדשה הוא צריך לכוון את חייו לפי שעון, להיות מחויב למעסיק ולארגון שבו הוא עובד. יתרה מזאת: מי שחונך להיות צנוע, מופנם, מקבל סמכות באשר היא, לא מישיר מבט אל מבוגרים ובעלי סמכות ממנו, לא מבליט את עצמו ואת כישוריו, לא מעמיד את עצמו לתחרות, נדרש לפתע להיות פעיל ויוזם, להבליט את יכולותיו לעמוד במבחני מיון ראיונות קבלה, להציג שפת גוף שיש בה עוצמה ויכולת עמידה בתחרות - והכול בקצב מהיר ויעיל ומחויב לתוצאות.

2. פרופיל אורייני-תרבותי של יוצאי אתיופיה

המפגש עם שוק העבודה הישראלי הוא מפגש של תרבויות, שבו לאסטרטגיות הלמידה של בני העדה האתיופית השפעה מכרעת על הצלחתם להתמודד עם המסרים הגלויים והסמויים שמציע האתר.

אסטרטגיות למידה של בני הקהילה האתיופית שהיו אבני דרך בפיתוח:

- מיעוט במלל ובשאלות שאלות, במיוחד שאלות המופנות לסמכות
- למידה בשתיקה ובהקשבה
- חשיבה אסוציאטיבית
- הישענות על אירוע בולט בסיטואציה מצולמת או בטקסט סיפורי
- קליטה באמצעות שמיעה
- העדפת שינון וחזרתיות
- העדפה של משימות קצרות ומובנות
- העדפה של למידה לקראת תוצר
- נטייה לעסוק ברמה הפרשנית (מה שמשמע מבין השורות)
- אי דיוק ואי קונוונציונליות בבחירת מילים
- התבססות על ידע עולם יותר מאשר על הטקסט
- ציון בתחילת השיח של הרעיונות וההדגשים החשובים
- ריבוי שימוש בדוגמאות

בפיתוח האתר ניסינו לייצר את מרחב היצירה המשותפת על סמך התנהגויות המקובלות בתרבות האתיופית (מה הם יודעים), על סמך הגדרה של מטרות התוכנית (לאן אנחנו רוצים להביא אותם) ובהיבטים של שפה: מילים, מבנה משפטים, טכנולוגיה ותעסוקה.

3. ידע על השלב שבו נמצאים העולים המבוגרים בתהליך רכישת השפה העברית
רוב הכיתות שלהן מיועד האתר סיימו אולפן. חלק מהתלמידים בכיתות אלה מתקשים בקריאה כתיבה ודיבור, למרות שסיימו עשרה חודשי אולפן.
הקושי העיקרי של לומדים אלה הוא היותם אנאלפביתים בשפת אָמם. באולפן הם בעצם לומדים לראשונה קרוא וכתוב - ובעברית שהיא שפה שנייה בשבילם.
רובם אינם בעלי השכלה פורמלית וחסרים מושגי יסוד בתחומי דעת שונים (כמו גאוגרפיה, היסטוריה, ביולוגיה וכמובן הבנת הנקרא ומתמטיקה). לצד כל זה מדובר באנשים מבוגרים, בעלי ניסיון חיים, בעלי משפחות המתפקדים כהורים והם בעלי ידע וכישורי חיים.

תצפיות בניסוי-החלוצ (פיילוט)

כיוון שמדובר בניסיון חדשני/ראשוני ולאור העובדה שמדובר באוכלוסייה חסרת אוריינות מחשב, הוחלט לבדוק את מידת ההיענות של הלומדים ללמידה מתוקשבת.
בדיקת ההתאמה של האתר למשתמשים נעשתה בשני שלבים:
בשלב א' - נבדק האתר במסגרת קבוצת מיקוד.
המטרות היו:

לבדוק את מידת ההיענות לאתר, מידת השליטה בעכבר, קצב העבודה, באיזו מידה יתקיימו הבנת הנשמע, הבנת הנקרא, הבנת ההוראות לביצוע, הבנת המשוב לביצוע המשימה, ומה יהיה רצף הלימוד.

השינוי העיקרי, בעקבות התצפיות והתשאול של קבוצת המיקוד, היה מעבר מניקוד מלא לניקוד מסייע.

בשלב ב' - נבדק האתר במסגרת כיתות של ניסוי-חלוצ.

המטרה שהוגדרה:

לבדוק מהי הסביבה הלימודית המיטבית לשימוש באתר (סביבה לימודית מורכבת מתשתית טכנולוגית, ארגון חלל הכיתה, ארגון זמן, ארגון לומדים, ארגון תוכנית לימודים).

תופעות חוזרות בתצפיות בכיתות ניסוי-החלוצ:

- במפגש ראשון עם המחשב ראינו יכולת מדהימה של המשתמשים בשליטה בכלים הטכנולוגיים: גרירה, לחיצה, ניווט בין דפים.
- כל התלמידים גילו מוטיבציה גבוהה להתמודד עם הטכנולוגיה ועם התכנים.
- חלק מן התלמידים התקשו בקריאה, למרות הקריינות. חלקם ניצלו את האפשרות לחזור ולשמוע את הטקסט יותר מפעם אחת.
- ראינו הבעות שמחה ושביעות רצון מן המשוב המידי שנותן המחשב: התלמידים הגיבו במחויאות כפיים/ בצחוק/ בשביעות רצון כשקיבלו את ההודעה 'כל הכבוד'.
- התלמידים העידו שהעבודה הפרטנית באתר טובה, כי היא מאפשרת לכל תלמיד לעבוד בקצב שלו, לבחור, לקבל משוב אישי, להיות פעיל בשיעור.
- שביעות רצון של המשתמשים.

קטעי השיחות המובאים להלן התקיימו בשלוש כיתות שונות ביישובים שונים בארץ. הם מדגימים תגובות של תלמידים ללמידה באתר:

שיחה א':

המורה: 'איך היה לעבוד באתר?'
התלמידים: 'כייף'; 'לאט לאט זה בסדר'; 'לא קשה!'

שיחה ב':

המורה: 'אם הייתם לומדים אותו נושא בלי מחשבים, היה יותר טוב או פחות טוב?'
תלמיד: 'במחשב יותר טוב, כי כל אחד בחר איזה נושא הוא רוצה ללמוד.'

שיחה ג':

המורה: 'לא הספקנו הכול באתר, אבל טעמנו...'
התלמידים: 'היה טעים מאוד!'

סיכום הלמידה מניסוי-החלוץ

בלמידה באתר נדרש תיאום עין-יד בין העכבר וההתבוננות במסך. זוהי מיומנות מוטורית גבוהה למדי שמבוגרים רבים מתקשים בה. לכן שמחנו לעמוד על הקלות הרבה שבה מבוגרים יוצאי אתיופיה השתלטו על מיומנות זו כבר בשיעור הראשון שלהם מול המחשב. בלמידה בסביבה מתוקשבת, הלומד המבוגר מתמודד אך ורק מול עצמו ומול המחשב. בסיטואציה כזאת הבושה נעלמת, ואת מקומה תופסת המוטיבציה הגבוהה של יוצאי אתיופיה לחזור ולקרוא שוב ושוב עד שהמילים והרעיון מקבלים משמעות. בדרך זו של למידה נמצא מחוזק גם הערך הישן שהתלמיד אחראי ללמידה של עצמו. סגנון הלמידה באתר 'מתלבש' על סגנון למידה מוכר לתלמידים יוצאי אתיופיה: למידה של מלאכות מדמות סמכותית כמו אב או אם (למידה שוליתית). באתר דמות ה'מאסטר' החלפה במחשב. המחשב הוא הסמכות - הוא מודיע מתי התלמיד ביצע נכון או לא נכון את המשימה, אבל בשונה מן המקובל בתרבות יוצאי אתיופיה, שבה כשאדם עושה משהו חיובי מקובל לומר לו 'יבורכו הוריך', כאן באתר הלומדים מקבלים מילים המחזקים אותם עצמם. אנחנו מקווים שהלימוד באמצעות האתר יהיה חוויה חיובית ללומד המבוגר, שטעם בעבר את טעמן של חוויות לימודיות שליליות. תקוותנו היא שהלמידה מתוך מכוונות-עצמית באתר תעזור ללומדים יוצאי אתיופיה להשתלב בעולם התעסוקה ולהתקדם בו.